
Marinko BANJAC*

REFLEKSIJA AFIRMIRANJA POLITOLOGIJE KOT ZNANSTVENE VEDE IN NJENE ŠIRŠE DRUŽBENE RELEVANTNOSTI: PRISPEVEK ADOLFA BIBIČA**

Povzetek. Politika znanost je neprestano podvržena refleksiji svojega delovanja, saj se prepleta z drugimi družboslovnimi vedami in iz njih črpa specifične raziskovalne prakse, metodologije in spoznanja. Ta introspekcija je ključnega pomena, saj politologija proučuje pojave z različnih vidikov, ki izhajajo iz različnih raziskovalnih tradicij. Razumevanje lastnega okvira in vpliva na druge discipline omogoča politični znanosti, da bolje razume svoj kontekst ter prispeva k osmišljenemu raziskovanju in razpravi. Članek obravnava razmisleke politologa Adolfa Bibiča o odnosu politične znanosti do drugih družboslovnih ved in njenem družbenem pomenu, pri čemer proučuje njeno zgodovinsko pogojenost, avtonomijo in navezavo na druge discipline. Obravnava tudi, kako lahko politična znanost prispeva k (političnemu) izobraževanju v smislu teorije in prakse ter širšemu razumevanju politike.

Ključni pojmi: politologija, Adolf Bibič, družboslovje, politika, družbena vloga znanost.

UVOD

Za politično znanost je, kot ugotavlja Grossman (2021), pomembna stalna samorefleksija, ker stoji na presečišču drugih družboslovnih znanosti in tem ponuja svoje raziskovalne prakse in spoznanja, hkrati pa si jih od drugih znanosti tudi sposoja oziroma jemlje. Zazrtje vase je za politično znanosti pomembno tudi zato, ker obravnava številne fenomene z različnih perspektiv, ki izhajajo iz mnogih raziskovalnih tradicij. Nenazadnje, kot pravi Grossman (2021, xiii), politična znanost za človekovo delovanje »nikoli ni bila bolj pomembna«, kot je sedaj, kar

* Dr. Marinko Banjac, izredni profesor, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

** Izvirni znanstveni članek.

DOI: 10.51936/tip.61.1.191

je povezano z večjo kompleksnostjo družb. Samorefleksija je za vsakršno znanost pomembna, ne le za politologijo, ker prek nje lahko ugotavlja, kakšne so prakse v njenem okviru in kakšen je njen vpliv v znanosti tudi onkraj njenih meja. Poznavanje delovanja in njenih možnosti kot discipline pomaga razumeti kontekst, v katerega je vpeta. V tem zelo širokem smislu lahko vodi k boljšim raziskavam, utemeljenim razpravam in izsledkom. Pomembna pa je tudi zato, ker ne zgreši relevantnosti oziroma ni slepa za svoj emancipatorni potencial; tega za vse družbene vede izpostavlja tudi Fay (2015, 96), ko predlaga, da bi morala znanost voditi v spremembe v družbi s tem, da razkriva izkoriščanja in perpetuiranje neenakih razmerij »kot posledico določenih strukturnih konfliktov v družbenem redu, in poskuša te konflikte – ter s tem trpljenje in občutene potrebe – pojasniti [...]«.

Ključni projekti politologa Adolfa Bibiča skozi praktično celotno obdobje njegovega znanstvenega delovanja so bili prav refleksija, postavitve in utrditev politične znanosti na zemljevid družboslovnih ved. Vse od sredine 60. let prejšnjega stoletja je artikuliral mnoge ugotovitve o obstoju in razvoju politologije, obenem pa je, kot poudarja Lukšič (2021, 7), »utemeljeval tudi potrebnost politologije za družbeni razvoj in politično zorenje takratne socialistične družbe in države«. V tem smislu je Bibičeva ost dvojna. Prvič, politično znanost je premišljal kot znanstveno vedo, prepoznaval, kaj jo kot tako opredeljuje in kateri so njeni elementi ter značilnosti. Drugič, artikuliral je ne le njeno pozicijo v znanosti, temveč je osmišljal in dokazoval razsežnosti njene širše družbene in politične vloge. Središčno vprašanje je torej relevantnost politologije navznoter (v znanosti) in navzven (v širše družbenopolitično okolje). Skratka, Bibič je bil senzibilen in je neprestano osmišljal vlogo politične znanosti kot tiste, ki »prispeva k učinkovitosti uresničevanja [družbenih] ciljev z iskanjem najbolj ekonomičnih, najbolj humanih in demokratičnih sredstev« (Bibič 1982, 26).

V času, ko je politična znanost vse bolj relevantna in je treba njeno relevantnost tudi reflektirati in krepiti (Peters, Pierre, in Stoker 2010), je vpogled v pretekle refleksije toliko bolj smiseln. Pričujoči članek se poglobljeno loteva premišljanja politologije v smislu njenega razmerja do drugih družboslovnih ved in družbene relevantnosti, pri čemer izhaja iz nekaterih sodobnih razprav in Bibičeve misli glede vloge in možnosti politologije kot znanstvene discipline. Razdeljen je na štiri dele. V prvem delu naslovimo razmerje politologije do širšega družbenega okolja in njene relevantnosti v njem, pri tem pa v tem kontekstu aktualiziramo tudi Bibičevo misel in se osredinimo na nekatere dileme, ki jih je izpostavljal. Med drugim obravnavamo vprašanje historične pogojenosti politologije s širšimi družbenopolitičnimi tokovi, njeno utemeljenost z obstoječimi formacijami in s politično organiziranostjo družbe in države ter možnost in pomen (relativne) avtonomnosti *vis-à-vis* družbenopolitičnim konstelacijam. V drugem delu preizprašujemo, kako razumeti razmerje politologije do drugih (družboslovnih) ved, pri čemer nekatere sodobne premisleke (Warleigh-Lack in Cini 2009) postavimo v razmerje z idejami Bibiča glede tega vprašanja, ki je bilo ravno tako njegov pomemben fokus. Ob tem se postavlja vprašanje, ali je Bibič

videl to razmerje kot tekmujoče ali pa je videl več prednosti v sodelovanju on-kraj meja disciplin. Ali je videl kakšne podobnosti med družboslovnimi vedami ali so ga zanimale predvsem razlike in specifičnost politologije? V tretjem delu nato preidemo na polje izobraževanja, pri čemer ne pokažemo in interpretiramo le, kako je razumel visokošolsko (politološko) izobraževanje in njegove funkcije, temveč tudi, kako lahko politična znanost prispeva k izobraževanju nasploh in, še bolj konkretno, k izobraževanju o politiki in političnem v različnih kontekstih formalnega in neformalnega izobraževanja. V zaključku govorimo o Bibičevi refleksiji pomenskih razsežnosti pojma politike, vendar ne kot samostojčega ter oposamljenega vprašanja, temveč v razmerju do vprašanja vloge politične znanosti. Proučevanje širše (javne) podobe politike in nove konceptualizacije politike, za kar mora skrbeti politična znanost, so bili zanj namreč ključni tudi za relevantnost politične znanosti in za utemeljevanje njenega (produktivnega) mesta v širši družbi.

O RAZMERJU POLITOLOGIJE IN ŠIRŠEGA DRUŽBENOPOLITIČNEGA OKOLJA

Bibič je politologijo ves čas premišljeval v razmerju do širšega družbenega in političnega okolja, pri čemer je vedno znova dokazoval, na kako kompleksen način je to razmerje razumel. V naravi tega razmerja ni videl ničesar enostavnega, nič premočrtnega ali samoumevnega. Tega razmerja ni dojemal simplificirano, in torej v tem smislu kot nekaj, kar bi bilo mogoče orisati, razložiti ali prikazati prek reduciranja kompleksnosti. Njegova izhodišča predpostavka je, da politologija ni ločena od zunanjega okolja – širše družbe, političnih vzorcev, ureditev, kulturnih miljejev, ekonomskih razmerij (Bibič 1984; 1989; 1993), temveč jo je videl kot artikulirano v kompleksnem prepletu s tem okoljem. Bibič (1989) izhaja iz prepričanja, da je politična znanost povezana z realnostmi, da je produkt teh kontekstov in da jo determinirajo prav njena »zgodovinska zakoreninjenost, njena dejanska vezanost na pomembne sklope interesov v družbi kot tudi njeno učinkovanje na družbo in politiko« (Bibič 1989). Zatrjuje torej, da je politologija zgodovinsko umeščena v družbeno in politično okolje na podlagi preteklih realnosti, historičnih kontekstov, ki so oblikovali načine delovanja politične znanosti, njene vsebine ipd. Če želimo prepoznati politično znanost v njenih raznolikih dimenzijah, je zanj bistveno, da »ne moremo predočiti razvoja politične znanosti v nekakšni njeni ločenosti od družbene oziroma politične prakse. Dejansko se nobena družbena znanost ni razvijala in se ne razvija v nekakšnem 'čisto' znanstvenem inkubatorju, marveč dobiva spodbude, probleme, celo del svojega jezika iz družbenega in političnega življenja [...]« (Bibič 1984, 1032).

Zgodovine – in tukaj namenoma govorimo v množini – so nujna značilnost diskurza politične znanosti, saj obstajajo bistvene povezave med zgodovino, identiteto in dejanskimi praksami vsake napredujoče oziroma, kot pravi Bibič (1984, 1032), razvijajoče se znanstvene discipline. Uporabnost takšnih zgodovin za razumevanje identitete politične znanosti je torej zanj pomembno vprašanje.

Pri tem pa je relevantna tudi dilema, ki jo odpreta Dryzek in Leonard (1988, 1246; glej tudi Adcock in Bevir 2005), ki opozarjata, da je ena od težav presojanja disciplinarnih zgodovin, da imajo zgodovine družbenih ved, s tem seveda tudi politologije, drugačen značaj kot zgodovine v naravoslovju. Medtem ko imajo naravoslovne znanosti na splošno hegemonске zgodovine, ki jim pripadajo njihovi praktiki, ima politologija več zgodovin. Izkazalo se je, da ta razlika izhaja iz družbeno konstituirane in zgodovinsko določene narave predmetov političnega raziskovanja. Za ustrezno razumevanje razmerja med zgodovino in identiteto v političnih znanostih je torej treba upoštevati zgodovinsko in kontekstualno pogojen značaj disciplinarnih praks. Prav na to pa opozori tudi Bibič (1993, 345), ko pravi, da »politična znanost ni nikjer popolnoma osvobodjena kulturno-vrednostnih determinant, njen položaj pa se razlikuje po tem, v kolikšni meri ima avtonomen prostor – in ga zna tudi izkoristiti – za čim bolj objektivno razkrivanje resnice o političnem življenju«. Ker je torej politična znanost vsakokrat zgodovinsko pogojena, je za Bibiča (1993, 345) »raziskovanje zgodovine politične znanosti ena izmed pomembnih poti k refleksiji položaja in funkcije sodobne politične znanosti«.

Politična znanost je torej utemeljena in izhaja iz konkretnih preteklih družbenopolitičnih okoliščin, vendar to ne pomeni, da so sodobni konteksti kaj manj relevantni. Pomembna dimenzija ali pogoj možnosti politične znanosti sta tudi politični sistem in usmerjenost specifične družbe: »[...] [D]a bi lahko politična znanost poslanstvo dejansko uresničevala, je življenjsko vezana na demokratično usmerjenost socialistične družbe, ki edina zagotavlja, da se vzpostavlja tisto razmerje med politično znanostjo in politično prakso, pri katerem je znanost kot znanost sploh mogoča« (Bibič 1968, 635). Zdi se, da Bibič na tem mestu pokaže ne le na prepletenost političnega sistema in politične znanosti, temveč da politični ustroj države, torej njen sistem, daje možnost delovanja in vzpostavlja pogoje politične znanosti. Pri tem ima zanj ključno vlogo konkretna družbenopolitična ureditev, namreč socializem. In na tej točki bi lahko bil možen ugovor, da je predpostavljena družbenopolitična ureditev (ideološki) temelj znanosti, in torej točno tisto, kar onemogoča znanost. Takšen ugovor bi izhajal iz predpostavke o nujnosti ločenosti družbenopolitičnih kontekstov, ureditev in sistematizacij, kar kritično naslovi tudi Taylor (1967), ki argumentira, da politična znanost ter v njenem okviru teorije in konceptualizacije niso nikoli vrednotno nevtralne, temveč vedno artikulirane na podlagi določenih vrednot, pogosto široko sprejetih v družbi (glej tudi Grossmann 2021). S tem te teorije očitno izhajajo iz specifičnih družbenih vrednot in zahtev, pri čemer je »zadevna zahteva ali cilj lahko vzdrževanje političnega sistema, ki je za človeka bistvenega pomena, ali zagotavljanje nekaterih koristi, ki jih politični sistemi lahko dosežejo za stabilnost, varnost, mir, izpolnitev nekaterih želja in tako naprej« (Taylor 1967, 43). V okviru politične znanosti obstajajo raznolike teorije in pristopi k razlagi fenomenov in procesov, vsak od njih se osredini na tisto, za kar predpostavlja, da je relevantno. »Ti različni pristopi si pogosto nasprotujejo, saj različno opisujejo značilnosti, ki

so ključne za razlago, in vzročne odnose, ki veljajo. O njih, skupaj z njihovimi analogijami v drugih znanostih, lahko govorimo kot o 'konceptualnih strukturah', ali 'teoretičnih okvirih', saj trdijo, da razmejujejo področje, na katerem bo znanstveno raziskovanje plodno« (Taylor 1967, 30).

V tem smislu tudi Bibič situira politično znanost v družbenopolitično ureditev takratnega časa; demokratična socialistična praksa in misel pomenita zaslombo ali izhodišča politične znanosti: »demokratična socialistična praksa in misel, ki jo ta praksa poraja, je bila in je ne samo bistvena spodbuda za konstituiranje politične znanosti, marveč je sama često prispevala pionirski delež k poznavanju politične strukture [...]« (Bibič 1968, 635). S tem ovrže idejo striktno ločenosti realnosti ali družbenih struktur, v katero je politična znanost umeščena (Bibič 1968, 635). Na ta način postavi in zasidra perspektivo, da politična znanost ni zaprta v slonokoščeni stolp in je ne smemo misliti kot sfero produkcije dokončnih in absolutnih resnic prav na podlagi ločenosti od družbenopolitičnega okolja, ki bi ji omogočala objektivnost. Po drugi strani pa Bibič opozarja, da politična znanost, kljub temu da izhaja in je vezana na družbenopolitično okolje, slednjemu ni totalno podrejena in ne dela po nareku prevladujoče politične prakse: »Med politično mislijo prakse in med profesionalno politično znanostjo gre torej za dialektični odnos relativne samostojnosti, ki predpostavlja tudi kritično distanco politologije nasproti politični misli prakse in politični praksi [...]« (Bibič 1968, 635).

V tej relativni samostojnosti in kritični distanci ima politična znanost tudi specifične naloge, med katerimi je po Bibiču (1984, 1032) tudi, da mora »čim bolj objektivno, ustrezno zahtevam znanstvene metode, spoznavati in pojasniti, zakaj potekajo določeni politični procesi, kako potekajo in v kolikšni meri se uresničujejo zastavljeni politični cilji«. Še dodatna funkcija politične znanosti so tudi teoretizacije in motrenje političnih fenomenov na ravni konceptov. S tem so temeljne »kategorije in teorije politične znanosti, ki jih oblikuje, konstitutivne za politično prakso« (Bibič 1984, 1032).

Nadaljnjo razpravo je mogoče narediti v kontekstu refleksije Bibičevega (1972) razumevanja razmerja politologije do širših družbenih kontekstov, vendar ne na splošno, temveč konkretno na Slovenskem. Očitno pozornost namenja tudi konkretnostim, med katerimi identificira okoliščine, kot sta pomanjkanje politično-državne tradicije in odsotnost dolgotrajnejše demokratične izkušnje. Gre za identifikacijo negativnih širših procesov, ki so omejevali ali zavirali (Bibič 1972) razvoj politične znanosti oziroma jo usmerjali v specifično smer. Toda obenem to niso edini dejavniki, ki bi bili značilni zgolj za takratni jugoslovanski in/ali slovenski prostor, temveč so podobni procesom drugod po svetu, med katerimi je pomembna interesna pluralizacija političnega sistema, ki je po mnenju Bibiča »pomembno povečala količino političnih subjektov in odločitev« (Bibič 1972, 560). Znova lahko vidimo, kako družbenopolitično življenje predstavlja humus politične znanosti, ki v novih oblikah ureditev najde materijo oziroma objekt proučevanja, refleksije in razlage. Še enkrat več pa tudi tovrstne interne

družbenopolitične okoliščine ne predstavljajo zgolj enega samega vpliva, temveč so ti heterogeni. Tako Bibič (1972, 560) poudarja, da imajo poseben pomen tudi odnosi »na mednarodnem področju«, kjer se »kaže nujna potreba, da politična znanost raziskuje delež, ki ga ima Slovenija pri oblikovanju zvezne zunanje politike in, tudi, v katerih oblikah in s kakšnim učinkom nastopa kot samostojen subjekt v mednarodnih odnosih« (Bibič 1972, 560).

Doslej smo se primarno osredotočali na vidike, razsežnosti in domene vplivanja širšega družbenopolitičnega okolja ter političnih praks in misli, izhajajočih iz teh praks, na politično znanost. V tem kontekstu smo izpostavili, da je politična znanost nujno aspekt družbenega in političnega življenja, vendar je obenem ne moremo istovetiti s politično prakso, ki med drugim pomeni tudi institucionalne ureditve, procese odločanja in tenzije med različnimi akterji, ki imajo enake ali različne interese (glej Bibič 1984). Čeprav je ne moremo istovetiti, pa politična znanost, tako kot je produkt zgodovinskih in trenutnih konstelacij, tudi transformira politične prakse ali pripomore k njihovemu osvetljevanju.

V tem kontekstu se lahko vrnemo na slovensko okolje; če smo predhodno že pokazali, da je Bibič prav za jugoslovanski in specifično slovenski kontekst pokazal njihov vpliv na politično teorijo, pa ta tok ni enosmeren, temveč lahko zasledimo tudi vpliv v drugi smeri, torej od politične znanosti k političnim praksam. Tako Bibič (1972, 561) vidi pomen in vlogo politične znanosti, ob njenem primernem razvoju, v tem, da omogoča večjo participacijo v političnem življenju, prispeva k večji učinkovitosti političnih odločitev, ima vlogo pri procesih politične socializacije v družbi (politična kultura) in koncipiranju vloge Slovenije v kontekstu jugoslovanske federacije ter na mednarodnem področju. Pri tem je ključna vloga politologov, ki so po eni strani dejavni znotraj znanstvene discipline, po drugi strani pa tudi »izredno aktivni v redakcijah strokovnih in splošnih družbenih revij in v družbenem življenju nasploh. To sicer dokazuje, da so družbeno angažirani [...]« (Bibič 1972, 556).

S tem je nakazan vstop v razpravo o mestu in angažmaju politologov ter njihovih intervencij ne zgolj v akademskem okviru, temveč tudi širše. Po eni strani mora biti politologija relativno neodvisna od političnih praks in ideoloških formacij v družbi, vendar to za Bibiča ne pomeni neopredeljenosti ali indiferentnosti: »politična znanost je torej izrazito družbeno-ideološko opredeljena predvsem z dejstvom, da ne more biti ravnodušna do ciljev družbenega in političnega razvoja, do procesov, ki terjajo in pomenijo osvobajanje dela in narodov in njihovo čedalje tesnejše povezovanje« (Bibič 1976, 831). Po drugi strani pa angažiranost za Bibiča ne pomeni slepega podrejanja: »Takšna družbena opredeljenost politološkega poklica pa seveda ne pomeni in ne sme pomeniti, da bi politično znanost razumeli kot nekakšnega eksekutorja poljubnih praktičnih političnih sklepov in jo tako spreminjali v njihovega nekritičnega apologeta« (Bibič 1976, 831). Angažiranost je vse kaj drugega in jo je potrebno pri Bibiču razumeti kot iskanje in vpeljevanje novih teoretizacij, metodologij v politično znanost z namenom boljšega razumevanja emancipatornih potencialov specifičnih družbenopolitičnih ureditev.

O RAZMERJU POLITOLOGIJE DO DRUGIH (DRUŽBOSLOVNIH) VED

Premislek o razmerju politične znanosti do drugih znanstvenih disciplin je pomemben s številnih vidikov, med drugim zato, da se kontinuirano reflektira, kam se umešča kot specifično vednostno polje, kakšna je njena identiteta v smislu osvetlitve družbenopolitičnih vprašanj, kje so stične točke in kje razhajanja *vis-à-vis* drugim znanstvenim disciplinam. Pri vsaki refleksiji znanstvenih disciplin in njihovih razmerij do drugih (sorodnih) disciplin je ključno, da prepoznavamo izhodiščno idejo in prakso razdeljenosti (družbenih) ved v partikularne okvire. Ko se je v 19. in 20. stoletju uveljavila ideja o partikularnih akademskih disciplinah kot ločenih sklopih znanja, ki se lotevajo različnih vprašanj, problemov in fenomenov, ki jih je treba raziskovati z raznolikimi metodami, se je razmahnil obseg »samostojno« opredeljenih in diskretnih znanstvenih področij (Klein 1990). Takšna področja so bila pogosto opredeljena napram drugim sklopom znanja. Na tej poti so se nove »discipline« razvile kot mehanizmi izključevanja in vključevanja, pri čemer so se sčasoma izoblikovali ne le partikularni interesi in žargon, temveč tudi moč za nadzor dostopa do znanstvene skupnosti (Warleigh-Lack in Cini 2009). Že sam izraz *disciplina* je pomenljiv, saj ima dvojni pomen: lahko se nanaša na akademsko specializacijo, lahko pa tudi na dejavnosti prisile in podreditve. V slednjem pomenu gre za izvajanje moči. Tudi izvor besede (znanstvene) discipline jo povezuje z močjo in hierarhijo: iz latinske besede disciplina, ki se nanaša na poučevanje učencev s strani starešin. Pri disciplinah gre torej za moč, hierarhijo in nadzor pri organiziranju znanja (Moran 2006). Bistveno vprašanje, ki se poraja, je, kako razumeti to prevladujočo prakso delitev družboslovja: jo ohranjati ali presegati. Bibič je ponujal neprestano refleksijo prav tega.

Že sredi 60. let prejšnjega stoletja je bila politologija na Slovenskem pred pomembnimi koraki, ko se je vzpostavljalo politološko društvo, katerega namen je bil med drugim tudi konstituiranje politologije kot posebnega znanstvenega polja: »Politološko društvo, ki ga ustanavljamo, [...] ne bo združevalo zgolj politologov v ožjem pomenu besede, marveč tudi vse druge, ki prispevajo k bogatenju politične misli« (Bibič 1968, 636). S tem je nakazano, da sta potrebni širina in odprtost znanosti navzven, vključno v razmerju do drugih znanosti, vednostnih okvirov in form spoznavanja: »Ozko cehovsko zaprtost, ki je včasih nevarna strokovnim društvom, bo novo društvo lahko presegalo tudi na ta način, da bo spodbujalo tesne stike s sorodnimi društvi in znanstvenimi disciplinami« (Bibič 1968, 637). Toda katere discipline naj bodo povezane, s katerimi znanstvenimi panogami naj išče politična znanost sinergije, skupna naslavljanja fenomenov in procesov ter drugih aktualnosti? Pri tem je Bibič izjemno širok in vidi prednosti v povezovanju mnogih disciplin, vključno s pravom, ki »posreduje politični znanosti zelo pomembna spoznanja glede institucionalne strukture sodobnih pravnih in političnih ustanov in njihovega delovanja«, in ekonomijo, ki ponuja »s svojo analizo ekonomske strukture družbe nepogrešljivo izhodišče za situiranje političnega« (Bibič 1968, 636). Poleg tega pa omeni tudi filozofijo, ki je zanj

pomembna, ker »prispeva z razvojem dialektičnih kategorij, etične in spoznavne teorije pomembno spodbudo za oblikovanje«; poleg filozofije omenja še socialno psihologijo in sociologijo (Bibič 1968, 637).

Povezovanje številnih družboslovnih disciplin je pomembno, ker omogoča politologom, da si pri reševanju in poskusih razumevanja družbenih problemov izposojajo znanje iz različnih teoretičnih in metodoloških tradicij ter sodelujejo prek subdisciplinarnih in disciplinarnih meja. To lahko spodbudi tudi »nove načine razumevanja ključnih problemov«, ter obenem »tudi nove načine njihovega preučevanja«, kar je še posebej pomembno pri vprašanjih, ki so se »pred kratkim pojavila na radarju politične znanosti« (Warleigh-Lack in Cini 2009, 10). Po eni strani prav disciplinarni okvir, sestavljen iz skupnih tradicij, kodeksov in praks, omogoča smiselno delitev dela in olajša skupne poskuse motrenja identificiranih problemov (Goodin 2011). Po drugi pa je v skladu z naravo proučevanih problemov smiselno povezovanje disciplin onkraj njihovih lastnih meja in se v tem smislu interdisciplinarnost nanaša na prečenje znanstvenih področij, in sicer s sodelovanjem in medsebojno uporabo spoznanj znanstvenikov iz različnih disciplin z možnostjo refleksivnosti, ki »velja tako za metodologijo kot za teorijo in empirično literaturo« (Warleigh-Lack in Cini 2009, 10).

Tudi za Bibiča (1972, 565) je politološko polje kot specifičen vednostni okvir sestavljen iz mnoštva pogledov in delovanj ter pristopov k političnim problemom, saj naslovi sodelovanje posameznih politoloških (pod)disciplin, obenem pa kljub interni heterogenosti polja zagovarja prečenje meja in integracijsko delovanje različnih znanosti, saj »si je težko zamisliti kompleksno proučevanje političnih sistemov brez poznavanja skupinske strukture posameznih družb (ki jih proučuje sociologija), gospodarskih procesov (ki jih proučuje ekonomija), pravne strukture (ki so predmet juridičnih disciplin) itd.« (Bibič 1972, 565). Ravno razmerje politologije do prava kot znanstvene vede je posebej upoštevano in relevantno, saj se Bibič (1972; 1981a) večkrat giblje med koristnostjo prava za politologijo in kritiko prava kot vede, ki postavlja pod vprašaj relevantnost in celo eksistenco politologije: »[...] [n]i pa sprejemljiva teza, ki politologiji odreka pravico do 'avtonomije'. Pravne vede vsekakor pokrivajo normativni in pomemben del politične realnosti. In političnega razmerja ni mogoče reducirati na pravno razmerje. Je veliko bolj obsežna [...]« (Bibič 1981a, 251). Zdi se, da prek vsaj deloma konfliktnega razmerja s pravom pokaže na razsežnosti politologije in njeno prekrivanje z drugimi vedami, ko argumentira, da morajo tudi druge vede prepoznati relevantnost politologije, ki pa obenem upošteva dognanja drugih ved. Če je iz tega bolj ali manj jasno, da je v sodelovanju in doprinosu drugih znanosti videl krepitev politologije, pa je obenem razmerje med različnimi disciplinami razumel kot družbenopolitično pogojeno. Z drugimi besedami, razmerja med (družboslovnimi) disciplinami ni videl samostojne, temveč situirano v konkretne kontekste, pri čemer so slednji pogoj možnosti; narekujejo in vzpostavljajo to razmerje.

Doslej smo v tem razdelku prispevka pokazali pomembnost povezovanja politologije z drugimi vedami ter, morda še bolj relevantno, da je politologija

veda, ki lahko smiselno črpa koncepte, raziskovalne metodologije, metode in ne nazadnje tudi ugotovitve drugih ved. Toda s tem nikakor niso izčrpane vse dimenzije razmerja politične znanosti do drugih znanstvenih področij, saj je za Bibiča pomembno prepoznavati konstitutivnost politologije za celotno družboslovje ter v tem okviru tudi za druge sorodne vede. Zakaj? Primarno zato, ker »politika eden osrednjih družbenih pojavov sodobnega sveta, ki postaja kot zavestno usmerjanje družbe celo čedalje pomembnejša, nujno narekuje, da drugi družboslovni profili, zlasti tisti, ki se ukvarjajo s temeljnimi problemi naše družbe in sodobnega sveta, vsebujejo tudi politološko znanje« (Bibič 1975, 228). Politika je prepoznana kot temeljna človekova dejavnost. Zgolj z njo in prek nje družbe urejajo odnose in skupne zadeve in za celostno uresničevanje družboslovnih obveznosti je torej ključnega pomena poznavanje sodobnih političnih odnosov in procesov: »iz zahtev sodobnega družboslovnega študija izhaja potreba, da morajo sorodne smeri vsebovati tudi moderna in teoretična, komparativna znanja, znanja iz političnega sistema, novejših političnih idej in mednarodnih odnosov« (Bibič 1991, 1137). S tem odpre pomembno sporočilo, in sicer, da je kritično ukvarjanje s prakso bistvo večine politoloških pristopov in teorij. Velik izziv za politologe ni v tem, ali imajo vpliv, temveč v tem, da premagajo klasično splošno skepso glede relevantnosti vpliva ugotovitev in rezultatov raziskav, ki jih lahko ponudijo. Zato vztraja, da je usidranost politologije v temelju nujna tudi v drugih vedah, celo tistih onkraj družboslovja: »mehanizme, funkcije in delovanje političnih institucij in socialnih gibanj morajo poznati ne samo strokovnjaki družboslovci (politolog, sociolog, ekonomist itn.), marveč tudi strokovnjaki z nedružboslovnih področij (inženirji različnih strok, arhitekti, agronomi, fiziki, kemiki, elektrotehniki, strojniki, zdravniki itn.)« (Bibič 1975, 229).

POLITOLOGIJA IN IZOBRAŽEVANJE

V okviru moderne politične znanosti, vsaj od njene institucionalne afirmacije in razvoja konkretnih (pod)disciplin, obstaja tradicija tematiziranja njene vloge v izobraževanju in še posebej pri izobraževanju o politiki. Pri tej refleksiji vloge politologije ne gre le za vprašanje intervencij na področju (državnih) izobraževalnih politik, temveč tudi za vprašanje osmišljanja ter konceptualiziranja možnih pristopov. Tako Schachter (1998) pokaže, da je bila od konca 19. stoletja, ko se je v Združenih državah Amerike uveljavljala Ameriška politološka zveza (APSA), politična oziroma državljanska vzgoja pomembno polje, na katero je APSA intervenirala z analizami ustreznega pristopa k državljanski vzgoji na osnovni- in srednješolski ravni. V začetku 20. stoletja je bila, tako kot še danes, formalizacija politične vzgoje v izobraževalnem in šolskem sistemu pomembna v smislu zagotavljanja »dobrih« državljanov (Heater 2003) in kot taka del oblastnih mehanizmov, katerih del je tudi produkcija vednosti (Foucault 1980).

Vprašanje vloge politične znanosti v kontekstu njenih intervencij na polju političnega izobraževanja in vzgoje je stalnica, ki se kar naprej vrača. V obdobju 60. in 70. let je bil eno najvidnejših imen britanske politologije Bernard Crick

del reanimacije zanimanja politične znanosti glede izobraževanja o politiki na različnih ravneh formalnega izobraževalnega sistema. Skupaj z Derekom Heatherjem je Crick (1977) objavil serijo mestoma tudi (do takratnih ureditev političnega izobraževanja) kritičnih člankov, kako in na kakšen način sistematizirati izobraževanje o politiki ter kakšno vlogo naj ima v družbi. Kot pravi Crick (2012, 19), je eden od pomembnih ciljev krepitev politične aktivnosti mladine, »saj smo sedaj v času, ko nas skrbi, da je naša mlada generacija vse bolj aktivno odtujena ali povsem nezainteresirana za naše politične institucije« (Crick 2012, 19). Hunter in Brisbin (2003, 759) ugotavljata, da je zahodna liberalna politična misel utrjena v prepričanju o nepogrešljivosti političnega in državlanskega izobraževanja. Slednje je širša javna naloga politične znanosti, še posebej, kot pravi Putnam (2003, 253), v kontekstu potrebne revitalizacije politične vzgoje oziroma izobraževanja. Prisega na problemsko orientirano politično znanost, ki bo angažirana in bo ponujala rešitve.

Tradicija kontinuirane refleksije vloge politične znanosti (v liberalnodemokratskih ureditvah) pri zamišljanju, oblikovanju in tudi implementaciji politik ter praks (političnega) izobraževanja napotuje k vpogledu, kako se je Bibič kot ena osrednjih osebnosti v politologiji na Slovenskem (v kontekstu socialistične ureditve) loteval premisleka te vloge.

Brez dvoma Bibič največ pozornosti glede izobraževanja namenja tistemu na visokošolski ravni in njegovi premisleki gredo predvsem v smeri oblikovanja politoloških profilov. V tem kontekstu je osmišljanje izobraževanja politologov podobno kot osmišljanje politologije in njene družbenopolitične relevantnosti nasploh, pri čemer je ena od ključnih determinant njena zgodovinska situiranost. Tako pravi (Bibič 1975, 221), da je nujna sestavina politološkega profila tudi politično zgodovinske narave, kamor sodita novejša socialna in politična zgodovina. Ta vidik je pomemben, ker »daje slušatelju, bodočemu politologu, dokaj obsežno znanje« in ker »bodoči politolog ne pogleda samo v politiko, v politične procese, odnose in institucije, marveč tudi v odnose med politiko in drugimi družbenimi področji, kot so ekonomija, pravo, družbeni razredi in družbeni sloji« (Bibič 1975, 221). Toda zakaj je zgodovinska perspektiva – poleg tega, da daje vpoglede tudi v druga področja – tako konstitutivna za politološki profil? Eden od pomembnih razlogov je v tem, da bo »sposoben analizirati sodobne družbene procese in politične pojave v tej zgodovinski perspektivi, da bo tudi sam sposoben prispevati k njenemu uresničevanju« (Bibič 1975, 223). Izobraževanje je vedno pred konkretnimi dilemami ali pastmi, ki jih je mogoče detektirati v fenomenih, kot so nevarnost empiricizma (zgolj faktično in pravno-formalistično znanje oziroma vednost) in normativizma, avtoritarizma in političnega pragmatizma ter avtarkičnega akademizma (Bibič 1975, 223). Sploh slednje je za Bibiča venomer pomembno vprašanje, ki ga je potrebno zastavljati in obravnavati tudi prek sistematizacije in izvajanja izobraževanja. V tej smeri ugotavlja, da je politološka izobrazba podobna kot drugi družboslovni profili, kot so sociolog, ekonomist, pravnik. Vendar se hkrati od slednjih pomembno razločuje in ima

svoje specifične, med drugim, da politolog ni zgolj čist in tehnični strokovnjak, temveč je »družbeno angažiran, prizadet ob temeljnih problemih naše družbe in zavzet za njihovo razreševanje. Pedagoški proces na visokošolski ravni mora torej formirati politologe, ki bodo sposobni strokovno analizirati politične procese in posredovati politična znanja [...]« (Bibič 1975, 221). Vlogo izobraževanja usmerja h konkretnim dejanskostim in spodbuja idejo, da morajo politologi v družbo tudi intervenirati.

Čeprav je torej Bibič osmišljal izobraževalni proces na visokošolski ravni, predvsem na področju politologije, prek njegove utemeljenosti in skladnosti ter povezanosti s socialističnimi idejami (samoupravljanja) in praksami, pa to ne pomeni, da je pri tem hermetičen in ne dopušča heterogenosti perspektiv, pozicij in naborov vednostnih okvirov. O tem nenazadnje govori (Bibič 1981b, 514), ko izpostavlja, da politološki izobraževalni proces nujno pomeni upoštevanje vseh dosedanjih izkušenj in njihovo bogatenje z novimi rešitvami (Bibič 1981b, 514). Pri tem pa ne gre le za interno heterogenost pogledov znotraj politologije, temveč tudi preseganje meja politične znanosti, kar se mora prevajati tudi v izobraževalne procese. Zato je potrebno »presegati tako pritiske za ozko, zgolj politološko profiliranje, ki bi izključevalo druge discipline (politična ekonomija, sociologija, filozofija, zgodovina marksizma itd.), kot tiste, ki bi politološki študij radi razumeli kot nekakšen zgolj splošen zbir družboslovnega znanja, brez nekaterih bistvenih politoloških disciplin« (Bibič 1981b, 514).

Še nadaljnji vidik spodbujanja heterogenosti v okviru sistematizacije politološkega izobraževanja je internacionalizacija, in sicer primarno v smislu širjenja ter razvoja politične znanosti. Tako pravi, da je internacionalizacija »[...] dejansko zakonit pojav sodobnega sveta. O tem priča dejstvo, da je čedalje več dežel, ne glede na politične sisteme, ki uvajajo politično znanost v strukturo svojih raziskovalnih in pedagoških institucij« (Bibič 1981b, 514). Pri tem opazuje, da je gonilna sila Mednarodno združenje za politične vede (IPSA), v okviru katerega se spodbuja razvoj politične znanosti ne le v zahodnem svetu, temveč tudi v deželah v razvoju. Kasneje je Bibič (1991 1137–38) še dodatno utrdil prepričanje, da mora ureditev izobraževanja oziroma politološkega študija izvirati tudi iz izkušenj in študijskih ureditev nekaterih razvitih evropskih držav in ZDA. Pri tem je kot bistveno izpostavil predvsem nujnost refleksije in samorefleksije, ki je pogojena z novimi realnostmi postindustrijske informacijske družbe. Slednja zahteva »politično znanost, ki bo ustrezno odgovorila na zahteve 'postmoderne' družbe: zahtevo po novem vrednotenju urejanja in samourejanja družbenih procesov [...]« ter politično znanost, ki bo odgovorila na potrebo »po novem vrednotenju razmerja med načelom večine in med demokracijo, ki vključuje priznavanje temeljnih pravic in svoboščin človeka in manjšin; ki politiko vrednoti kot kontinuiran proces med posameznikom, asociacijo, narodom in svetom« (Bibič 1991, 1137–38).

Poleg usmerjenosti na izobraževanje v okviru politološkega študija je Bibič (1975) obravnaval tudi vlogo politične znanosti in političnih vsebin v razmerju

do drugih nivojev (političnega in družboslovnega) izobraževanja, predvsem srednješolskega. Utrjeval je prepričanje, da so sicer vsi predmeti pomembni z vidika njihovih vzgojnih funkcij, vendar imajo v tej luči posebno mesto nekateri družboslovni predmeti, ki imajo že tradicionalno mesto v učnem načrtu, kot so na primer filozofija, zgodovina, slovenski jezik s književnostjo ter geografija. Ob tem si zastavlja vprašanje, kakšno je mesto in prisotnost politoloških vsebin (na primer v učnih načrtih), še bolj pa, kakšna je usposobljenost učiteljic in učiteljev za posredovanje politoloških vsebin v okviru obstoječih (in morebitnih bodočih) družboslovnih predmetov (Bibič 1975, 230–31). Pri tem je povsem neposreden in pravi, da bo v »pedagoški praksi takšen učitelj potreboval temeljno znanje iz novjših in sodobnih političnih doktrin, mednarodnih ekonomskih in političnih odnosov [...]« ter tudi »naravo politike, teorijo političnih subjektov, teoretične probleme politične ideologije in oblike in metode politične aktivnosti« (Bibič 1975, 231).

Nadalje Bibič (1975) odpre vlogo politične znanosti in politologov v splošno-izobraževalnih procesih, ki segajo onkraj formalnega izobraževalnega sistema. Ne omeji se torej le na učilnice in predavalnice ter pedagoške procese v državnih izobraževalnih institucijah, temveč pokaže, da je izobraževalni proces mnogo širši in da je pomembno in potrebno afirmirati tudi politološka znanja. Tako pravi, da je funkcijo politologije potrebno obravnavati tudi z vidika njene »splošne političnokulturne vloge, ki jo ima zunaj uresničevanja omenjenih [izobraževalnih] smotrov in ciljev«, in sicer ima politična znanost posebne naloge »v množičnem idejno-izobraževalnem procesu in v procesu 'politične socializacije' nekaterih skupin, ki glede na svojo poklicno ali drugo družbeno vlogo potrebujejo dodatno ali aktualizirano politično znanje« (Bibič 1975, 232). Politološka znanja so tako nujen element številnih neformalnih izobraževanj.

SKLEP: PERCEPCIJE O POLITIKI, KONCEPTUALIZIRANJE POLITIKE TER VLOGA POLITIČNE ZNANOSTI

Po besedah Warrena (1999, 208) je potrebno v okviru politične znanosti na konceptualni ravni vedno znova premišljati, kaj je politika. Mogoče je reči, da je to najbolj splošno vprašanje in odgovarjanje nanj najbolj osnovno početje v okviru politologije (Heywood 2021), toda po drugi strani spreminjajoči se družbenopolitični konteksti sprožajo, zahtevajo, pogojujejo nove koncepcije politike in se odzivajo nanje. V okviru teh izzivov in možnosti lahko govorimo (Warren 1999) o treh možnih premislekih, kaj pravzaprav počnemo, ko skušamo konceptualizirati politiko. Prvič, koncepcija politike lahko pomaga razjasniti naše normativne interese v politiki, ki so seveda vezani na okoliščine in kontekste ter konkretne družbene formacije in politične sisteme. Drugič, koncepcije politike lahko orišejo, predstavijo in izražajo vsakdanje in prevladujoče razumevanje politike, zlasti ko to kaže na spreminjajoča se področja politike ter spreminjajoče se normativne omejitve in možnosti. Tretjič, da koncepcija zajema opredelitev področij politike na način, ki je dovolj specifična, da je podlaga za razlago oziroma

interpretacijo. V vseh treh primerih ali smereh premisleka o ozadju razčiščevanja in konceptualiziranja politike je implicitno prisotna tudi pozicija politične znanosti in njene vloge ter namena. Glede na prvi premislek je politična znanost razumljena kot usidrana v historične in sodobne kontekste in intervenira v politično, bodisi implicitno bodisi eksplicitno. Pri drugem premisleku je predpostavljena vloga politične znanosti predvsem osvetljevanje hegemonskih predstav o politiki, oblastnih odnosov, prek katerih se vzpostavlja politično. Pri tretjem premisleku pa je predpostavljena vloga politične znanosti predvsem interpretirati konkretne politične prakse, fenomene, procese in institucionalne ureditve, v in prek katerih delujejo posamezniki ter skupnosti (Warren 1999). Tudi Bibič je vprašanje, kaj je politika, ter poskuse konceptualizacije politike pogosto obdeloval v navezavi na vprašanje vloge politične znanosti.

Eden od vidikov konceptualizacije politike, ki jih ponuja Bibič (1981c) v navezavi na vprašanje vloge politične znanosti, je podoba politike kot sfere odtujevanja. Pri tem je opozoril, da je depolitizacija v takratnem kontekstu pomenila dve stvari, ki nikakor nista identični. Na eni strani depolitizacija označuje padanje interesa za politiko in beg iz politike, iz sfere javnega delovanja v sfero ožjih skupinskih ali zgolj zasebnih interesov. Na drugi pa je t. i. samoupravna depolitizacija, ki ne pomeni upada zanimanja za politiko, temveč pomeni pripravljenost ljudi, da z osebnim angažmajem sodelujejo v oblikovanju in gradnji skupnosti. Samoupravna depolitizacija ne osamlja človeka in ga ne individualizira, temveč povezuje ljudi v kolektiv; s tem ne gre za antipolitično pozicijo, temveč globoko družbeno ozaveščenost težnjo: »skupnost lahko živi in se oblikuje kot svobodna skupnost le, če raste iz pravic in svoboščin človeka in občana, iz delovnih in življenjskih kolektivov kot aktivnih subjektov, ki se hkrati zavedajo dolžnosti in odgovornosti do drugih« (Bibič 1981c, 887). S tem je Bibič postavil politizacijo in depolitizacijo kot dva obraza politike v središče politične znanosti. Pri tem vlogo politične znanosti glede tega politološkega in političnega izziva opredeli prek Antionia Gramscija, ki je: »po ugotovitvi, da je prvi element politike, 'da zares obstajajo vladani in vladajoči, upravljalci in izvrševalci', svojo misel dopolnil s pomembno zgodovinsko napotnico: 'Pri vzgoji upravljalcev je temeljnega pomena načelo: ali želimo, da bodo vedno vladani in vladajoči, ali želimo ustvariti pogoje, v katerih bo izginila nujnost takšne delitve?'« (Bibič 1981c, 888). V tem je za Bibiča tudi ena od funkcij politične znanosti, ki mora razvijati specifično teorijo družbenega usmerjanja, tako da bodo razmerja in organiziranost družbe horizontalna in bo temeljila na skupnosti: »Ena izmed bistvenih nalog politične znanosti je ravno v tem, da sooblikuje takšen koncept politike, v katerem bo tematika usmerjanja in »vodstva« organsko povezana s perspektivo razvoja samoupravljanja in podružbljanja interesov in politike« (Bibič 1981c, 890). Gre za konceptualno širitev pojma politike, izhajajoč iz prepoznanja, da politika, tako kot drugi družbeni pojavi, ne more biti označena zgolj z eno ali nekaj značilnostmi. Politična znanost pa je polje, kjer so možne refleksije in konceptualizacije politike onkraj prevladujočih predpostavk, kar je relevantno tudi

v kontekstu sodobnih družb, pri čemer prevladuje upad zanimanja za politiko (Gamble 2006) in je slednja utemeljena na ekonomski racionalnosti kot tehtanje stroškov in koristi posameznika (Giroux 1993).

Refleksijo pojma politike je Bibič (1983) nadalje razvijal tudi v smeri enega ključnih vprašanj (če že ne najpomembnejšega) v okviru politologije, in sicer razmerij moči in delovanja oblasti. Pomemben izhodiščni uvid glede tega je splošna percepcija politike kot sfere zatiranja, manipuliranja, vladanje ene družbene skupine nad drugo. Skozi in prek te percepcije je politika nekaj kar a priori nasprotuje svobodi, emancipaciji, enakosti. Politiko se povezuje z zvijačnostjo, nemoralnostjo, posluževanjem umazanih sredstev (Bibič 1983, 1641). Kot odgovor na te izrisane prevladujoče podobe politike najprej zoperstavi analitično razčlenjene koncepte politike, med katere umesti antični, liberalni in marksistični koncept, za katere pravi, da se razlikujejo glede družbeno-ekonomske, socialno-strukturne in politično-institucionalne ter individualno-človeške komponente (Bibič 1983, 1642). Pri vseh treh koncepcijah ponudi oris glede osmišljanja razmerja moči in emancipacije, vendar naloga politične znanosti ni zgolj orisovanje obstoječih konceptualizacij politike ter prikaz njihove heterogenosti, temveč tudi zavrnitev osmišljanja politike kot (zgolj) nasilja in dominacije prek artikulacije alternativnega pogleda: »Nova sinteza [...] zahteva, da politike ne obravnavamo zgolj kot sredstva v boju za družbeno moč in politično oblast, marveč hkrati kot cilj, v uresničevanju katerega se z nekega pomembnega vidika konstituira človek kot skupnostno bitje« (Bibič 1983, 1646). Novo sintezo črpa iz več obstoječih konceptov, med drugim iz antične koncepcije politike, ki pravi, da je politika tudi prizadevanje po »boljšem življenju«, še bolj pa se pri novi sintezi nasloni na Karla Marxa in na koncepte politike, ki se sklicujejo na njegovo ime. V tej luči izpostavi množični značaj politike ne samo po obliki, marveč tudi po vsebini: »Nova sinteza politike, ki ji gre za emancipacijo, vsebuje množično komponento, ki se razlikuje tako od antične manjšinske množice kot od liberalnodemokratskega formalnega univerzalizma po tem, da osveščena in artikulirana množica v njej dejansko deluje oziroma naj bi čedalje bolj delovala kot aktivni zgodovinski subjekt« (Bibič 1983, 1646). Se je pa zavedal, da politika ni zgolj emancipacija in da je potrebno razumevati tudi specifične formacije oblastnih odnosov ter heterogenosti načinov izvajanja oblasti. Na tej točki se nasloni na Michela Foucaulta, za katerega Bibič (1983 1647) pravi, da je opozoril na problematiko »mikrofizike gospodstva« ter s tem na kapilarno strukturo oblasti: »področja politike ne moremo omejiti zgolj na klasične globalne predstavniške institucije in na njihove odnose do razredov in družbe, marveč so politični odnosi vtakani v vse tiste institucije, kjer se srečujemo z razmerji nadrejenosti in podrejenosti, discipliniranja, kaznovanja in »normalizacije« ljudi« (Bibič 1983, 1647). Vloga politične znanosti je torej kompleksno razumevanje politike skozi njene raznolike oblike.

Ob koncu izpostavimo še naslednje: če je Bibič, kot smo pokazali v prispevku, obravnaval politologijo v številnih elementih in premišljal predvsem negativne in problematične vidike politike, ki posledično pod vprašaj postavljajo tudi

politično znanost, pa tozadevne tematike ni puščal na abstraktni ravni. Obratno, zanimalo ga je, kako sta politika ter občutek krize politike širše razumljena (Bibič 1986, 1407) in kako je antipolitizem konkretno artikuliran (Bibič 1981c). V povezavi s tem je znova jasno videl konkretno vlogo in naloge politične znanosti, ki ima »v takih kriznih razmerah ne samo dolžnost, da analizira vzroke in fenomenologijo krize, marveč da tudi ugotavlja globlje vzroke in tista družbena sredstva, ki naj prispevajo k izhodu iz krize« (Bibič 1986, 1407). In konec koncev je za Bibiča (1995) tudi po prehodu Slovenije v demokratično ureditev osrednji smoter politične znanosti naslavljati in ugotavljati, kakšen je odnos ljudi do politike, ker so nujni uvidi v politično kulturo in politično življenje, kako biva politika in kakšno vlogo se ji pripisuje v družbi. Politična znanost se mora v tem kontekstu ves čas zazirati vase, še posebej v času permanentnih kriz, ki smo jim priča tudi dandanes. In v tem smislu mora politologija spodbujati kritike obstoječega reda in situiranost politike v njem, če naj ohranja in krepi svojo relevantnost.

LITERATURA

- Adcock, Robert, in Mark Bevir. 2005. "The History of Political Science". *Political Studies Review* 3 (1): 1–16.
- Bibič, Adolf. 1968. »Poslanstvo politične znanosti«. *Politiška misao: časopis za politologiju* 5 (4): 632–37.
- Bibič, Adolf. 1972. »Položaj politične znanosti na Slovenskem«. *Teorija in praksa* 9 (4): 554–67.
- Bibič, Adolf. 1975. »Smotri politologije«. *Teorija in praksa* 12 (3): 218–32.
- Bibič, Adolf. 1976. »Politična znanost in naloge slovenskega politološkega društva«. *Teorija in praksa* 13 (9/10): 830–37.
- Bibič, Adolf. 1981a. »O odnosu politične i pravne znanosti«. *Politiška misao: časopis za politologiju* 18 (3): 250–51.
- Bibič, Adolf. 1981b. »Politična znanost – rezultati in neizpolnjene naloge«. *Teorija in praksa* 18 (4/5): 510–16.
- Bibič, Adolf. 1981c. »Zapis o politiki in politični znanosti«. *Teorija in praksa* 18 (8): 883–96.
- Bibič, Adolf. 1982. *Politologija in vloga politologov v naši družbi*. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: RSS.
- Bibič, Adolf. 1983. »Politika kot teorija – praksa dominacije in emancipacije«. *Teorija in praksa* 20 (12): 1639–51.
- Bibič, Adolf. 1984. »Nekaj odprtih vprašanj politologije na Slovenskem«. *Teorija in praksa* 21 (10): 1030–34.
- Bibič, Adolf. 1986. »Politična znanost 25 let kasneje«. *Teorija in praksa* 23 (12): 1401–13.
- Bibič, Adolf. 1989. »Objektivno in normativno v politologiji«. *Teorija in praksa* 26 (6/7): 817–22.
- Bibič, Adolf. 1991. »Študij politologije. Nekaj izhodišč k njegovi vsebini, členitvi in funkcijah glede na reformo študija«. *Teorija in praksa* 28 (8/9): 1134–38.
- Bibič, Adolf. 1993. "John G. Gunnell and Luigi Graziano: The development of political science. A comparative survey". *Teorija in praksa* 30 (3/4): 344–46.
- Bibič, Adolf. 1995. »Politika – še vedno umazana pesem«. *Teorija in praksa* 32 (3/4): 220–27.
- Crick, Bernard. 2012. "The introducing of politics in schools". V *Essays on Political Education*, Bernard Crick in Derek Heater (ured.), 5–20. London: Routledge.
- Crick, Bernard, in Derek Heater. 1977. *Essays on political education*. Ringmer: Falmer Press.

- Dryzek, John S., in Stephen T. Leonard. 1988. "History and Discipline in Political Science". *American Political Science Review* 82 (4): 1245–60.
- Fay, Brian C. 2015. *Social Theory and Political Practice*. New York: Routledge.
- Foucault, Michel. 1980. *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977*. Brighton, Sussex: Harvester Press.
- Gamble, Andrew. 2006. *Politika in usoda*. Ljubljana: Sophia.
- Giroux, Henry A. 1993. "Living dangerously: Identity politics and the new cultural racism: Towards a critical pedagogy of representation". *Cultural Studies* 7 (1): 1–27.
- Goodin, Robert. 2011. "The State of the Discipline, the Discipline of the State". V *The Oxford Handbook of Political Science*, Robert Goodin (ur.), 2–57. Oxford: Oxford University Press.
- Grossmann, Matt. 2021. *How Social Science Got Better: Overcoming Bias with More Evidence, Diversity, and Self-Reflection*. Oxford: Oxford University Press.
- Heater, Derek. 2003. *A History of Education for Citizenship*. London: Routledge.
- Heywood, Andrew. 2021. *Politics*. 5th ed. New York: Bloomsbury Academic.
- Hunter, Susan, in Richard A. Brisbin. 2003. "Civic education and political science: A survey of practices". *PS: Political Science & Politics* 36 (4): 759–63.
- Klein, Julie Thompson. 1990. *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice*. Detroit: Wayne State University Press.
- Lukšič, Igor. 2021. »Spremna beseda«. V *Kaj je politična znanost?*, Adolf Bibič, 7–8. Ljubljana: Založba FDV.
- Moran, Michael. 2006. "Interdisciplinarity and Political Science". *Politics* 26 (2): 73–83.
- Peters, Guy, Jon Pierre in Gerry Stoker. 2010. "The Relevance of Political Science". V *Theory and Methods in Political Science*, David Marsh in Gerry Stoker (ured.), 325–42. New York: Palgrave Macmillan.
- Putnam, Robert D. 2003. "APSA presidential address: The public role of political science". *Perspectives on Politics* 1 (2): 249–55.
- Schachter, Hindy Lauer. 1998. "Civic Education: Three Early American Political Science Association Committees and Their Relevance for Our Times". *PS: Political Science & Politics* 31 (3): 631–35.
- Taylor, Charles. 1967. "Neutrality in Political Science". V *Philosophy, Politics and Society*, W. G. Runciman in Peter Laslett (ured.), 25–57. Oxford: Blackwell.
- Warleigh-Lack, Alex, in Michelle Cini. 2009. "Interdisciplinarity and the Study of Politics". *European Political Science* 8 (1): 4–15.
- Warren, Mark E. 1999. "What is Political?" *Journal of Theoretical Politics* 11 (2): 207–31.